

SUSAN BAUER-WU
met Stephanie Higgs

EEN TOEKOMST OM VAN TE HOUDEN

GEÏNSPIREERD DOOR
HET GESPREK TUSSEN
ZIJNE HEILIGHEID
DE DALAI LAMA
& GRETA THUNBERG

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2023 Mind & Life Institute
Oorspronkelijke titel: *A Future We Can Love*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2023 HarperCollins Holland
Vertaling: Jasper Mutsaers
Omslagontwerp: Daniel Urban-Brown
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Shutterstock
Foto auteurs: The Office of His Holiness the Dalai Lama
Zetwerk: ZetSpiegel B.V., Best
Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1193 6
ISBN 978 94 027 6793 3 (e-book)
NUR 320
Eerste druk juni 2023

Originele uitgave verschenen bij Shambhala Publications, Inc., Boulder, Colorado.

Tenzij anders vermeld zijn de citaten in dit boek afkomstig uit gesprekken met de auteur of gesprekken tijdens conferenties van Mind & Life in 2021 en 2022. De citaten zijn soms bewerkt vanwege de lengte en duidelijkheid.
Alle auteursopbrengsten van dit boek gaan naar het Mind & Life Institute, een in de Verenigde Staten gevestigde non-profitorganisatie die als doel heeft om iedereen tot volledige ontplooiing te laten komen.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

INHOUDSOPGAVE

Openingszegening	9
Inleiding	11
Deel één: Kennis	29
1. De wetenschap	
<i>Waarom ijs, wind, wolken en bomen ertoe doen</i>	31
2. De tendens	
<i>Het probleem met doen alsof er niks aan de hand is</i>	61
Deel twee: Capaciteit	87
3. De capaciteit van de aarde	
<i>Laat de aarde haar werk doen</i>	89
4. De menselijke capaciteit	
<i>De noodzaak van efficiëntie</i>	117
Deel drie: Bereidheid	147
5. Hartzeer	
<i>Duisternis en licht</i>	149
6. Verwondering	
<i>Een heden om van te houden, een toekomst die we ons kunnen voorstellen</i>	175
Deel vier: Actie	199
7. Het begin van het genoeg-is-genoegtijdperk	
<i>Wat moeten we doen en hoe pakken we dat aan?</i>	201

Nawoord	247
Dankwoord	249
Gesprekspartners	253
Bronnen	261
Noten	267
Citaten	285
Over de auteurs	287

OPENINGSZEGENING

*Ze deint nog steeds.
Ze neuriet, pulseert, huivert.
Ze zucht nog steeds,
mompelt onder de hemel.*

We letten op, maar horen alleen het urgente. Water kolkt, de wind steekt op, het vuur woedt, woest. De uitdagingen zijn ontelbaar, maar ook de kansen zijn oneindig. Ons verdriet is ontmoedigend, maar ons medeleven hartverwarmend. We weven een kosmisch web van ontzag en afschuw, verbazing en twijfel, creatie en transitie... wij, en al de rest.

Dit vreselijke, meedogenloze weven is liefde in al haar tienduizenden vormen.

We luisteren naar het geneurie van Moeder Aarde, naar haar geroep, haar kloppende hart en haar kwalen. We, zelf ook gemaakt van aarde, zijn poreus. De liefde stroomt, overal, en vult de opengereten bodem van hopeloosheid, hulpeloosheid en afzondering.

Inademend keren we terug, en breiden ons dankbaar uit.

Uitademend verbinden we ons, en ontvouwen vriendelijkheid en zorgzaamheid.

Liefde geeft betekenis aan verdriet, leidt woede naar actie, wanhoop naar transformatie, angst naar veiligheid. Liefde geneest dus alle wonden; ze herstelt, geneest... en opent deuren.

Omdat ons wezen zich in zijn geheel opent.
We vertrouwen.
Verwanten, denk terug aan toen je nog niets wist en stap voor stap alles aan het ontdekken was!
Ja.
Die eerste stappen gaan we nu wéér zetten.
Vandaag zetten we die stappen aandachtig en opzettelijk. Ons verleden zorgt ervoor dat we nu alerter zijn. Morgen is nu – gemaakt door ons.
Ja.
Ooit liepen we blootsvoets. Onze voeten liefkoosden de grond waarop we liepen, we maakten ons niet druk om doorns en steentjes, we wilden vooral spelen en verbinding zoeken.
Verwanten, roep de omhelzing van Moeder Aarde op, haar liefdevolle blik, haar glimlach.
We lachen terug, want nu luisteren we echt.

*Nu deinen we.
We neurien, pulseren, huiveren.
We zuchten,
mompelen onder de hemel.*

–Yuria Celidwen

INLEIDING

Een boeddhistische lama en een klimaatactivist komen een Zoom-call binnen...

Het zou het begin kunnen zijn van een mop, maar dat is het niet. De lama was de Dalai Lama, de activist Greta Thunberg en het gesprek vond echt plaats. De reden voor hun ontmoeting – de klimaatcrisis waarin we ons bevinden – was uiterst serieus. Net als alles wat te maken heeft met de Dalai Lama, was dit gesprek niet triest. Het was levendig en luchtig, ondanks de zwaarte van het onderwerp en het onchristelijke tijdstip voor Greta – het was midden in de nacht in Zweden. Waar ik werk, Charlottesville in Virginia, was het ook laat: halfelf 's avonds. Ik ben een nachtbraker, maar ik was op elk ander tijdstip net zo klaarwakker en blij geweest dat ik erbij mocht zijn, ook al was het onderwerp nog zo zwaar.

Op 10 januari 2021, negen uur 's ochtends in Dharamsala, India, zagen de Dalai Lama en Greta Thunberg elkaar voor het eerst. Bijna een miljoen mensen bekeken de livestream om te horen wat deze twee wereldleiders elkaar te zeggen hadden over de klimaatcrisis. Ik was gevraagd om het evenement te presenteren, aangezien de organisatie waarvoor ik werk, het Mind & Life Institute, het organiseerde. Ik had Greta voor een soundcheck een uur eerder gesproken (kwart voor vier in de ochtend in Zweden, daar ben ik haar zeer erkentelijk voor). In het begin was ze misschien een beetje slaperig, begrijpelijk natuurlijk, maar iemand, ik denk haar

vader, kwam thee en geroosterd brood brengen, en toen was ze al snel het buitengewoon zelfverzekerde meisje dat ik kende van het internet. Gekleed in een zwarte hoody, haar haar in een paardenstaart, zat ze thuis in de woonkamer. Haar achtergrond was niet-geënceneerd: een verkreukelde deken op de bank en, hoewel Kerstmis al weken geleden was, een verdwaalde kerstman op een... ja, wat eigenlijk? Een kapstok? Een lamp? Greta had geen kapsones; ze sprak met haar kenmerkende oprechtheid over de staat waarin de planeet verkeert. Door het raam achter haar zag ik de inktzwarte Zweedse winternacht.

De Dalai Lama zwaaide glimlachend naar ons vanuit een gemakkelijke stoel, die achter een tafeltje met een klok erop stond. Hij zat in een zonverlichte kamer vol donkerbruine en gele bloemen, die mooi pasten bij het donkerbruin en geel van zijn traditionele monnikengewaad. Hij pleit al tientallen jaren voor het milieu, lang voordat Greta werd geboren, toen het gat in de ozonlaag bekender was dan het effect dat de mens op het klimaat heeft. Een klein jaar vóór de ontmoeting had de Dalai Lama Greta een brief gestuurd. 'Ik ben ook een fervent aanhanger van milieubescherming,' schreef hij aan haar. 'De mens is de enige diersoort die het vermogen heeft om de aarde te vernietigen. Maar als we in staat zijn om de aarde te vernietigen, zijn we ook in staat om haar te beschermen. Het is bemoedigend om te zien hoe je de ogen van de wereld hebt geopend en hebt laten zien hoe dringend we de planeet moeten beschermen, ons enige thuis. Tegelijkertijd heb je heel veel jongelui gestimuleerd om zich aan te sluiten bij deze beweging.'

De Dalai Lama herhaalt zijn bewondering en optimisme die hem inspireerden om deze brief te schrijven, en zegt dat hij graag wil horen wat ze te zeggen heeft. 'Jongere leden van de mensheid tonen oprechte bezorgdheid voor onze toekomst, voor onze planeet. En dat is zeer, zeer hoopvol,' zegt hij tegen haar. In haar antwoord, de eerste woorden die ze rechtstreeks tegen de Dalai Lama zegt, klinkt wederzijdse waardering door: 'Ik, als onderdeel van de

jongere generatie, kan zeggen dat we eeuwig dankbaar zijn dat u voor ons opkomt. Niet alleen voor ons, maar voor de toekomst van de gehele mensheid en de gehele planeet.’

Greta wijst er regelmatig – terecht – op dat het niet eerlijk of zinnig is om alle hoop te vestigen op de jeugd en het redden van de planeet aan hen over te laten, omdat tegen de tijd dat zij en haar leeftijdsgenoten oud genoeg zijn om milieuwetenschapper, klimaatjournalist, gekozen bestuurder of groene ingenieur te zijn, het te laat is om catastrofes zoals 1,5 graad of 2 graden opwarming te voorkomen.¹ Uiteraard waardeert ze het dat de Dalai Lama namens de planeet al bijna zijn hele leven actief is. Hij slaapt minstens negen uur per nacht, maar wat het milieu betreft is hij klaarwakker.

Zijne Heiligheid heeft ook gelijk: door jongeren opgerichte bewegingen die wereldwijd de aandacht trekken hebben ook een stimulerende werking en daar móeten we hoop uit putten. Terwijl ik naar de twee luister, bedenk ik dat de rest van de wereld zich ergens tussen de 85-jarige Tibetaanse boeddhistische leider en de 18-jarige activist bevindt, tussen de erfenis van de wijsgeer en het leven dat nog voor ons ligt.

En daar moeten we ons ook bevinden. De meesten van ons weten dit, ook al zijn ze er pas net van op de hoogte en begint het nu pas door te dringen door het zien van nieuwsberichten, documentaires of concretere vormen zoals hittegolven, bosbranden, overstromingen of droogte. De meesten van ons hebben het slechte nieuws over klimaatverandering gehoord en de meesten van ons geloven het. Maar sommigen laten het daarbij, terwijl anderen actie ondernemen.

Tegenwoordig kun je er niet meer omheen; je hoort klimaatverandering overal. Veel mensen ondergaan het aan den lijve. Maar wat Het Gesprek over de klimaatcrisis tussen Greta en de Dalai Lama anders maakt, is dat het uitnodigend is. En dat zal jouw kijk weleens kunnen veranderen. Dat deed het bij mij in elk geval wel.

Je vermijdt het onderwerp misschien liever, maar je moet tegenwoordig echt je best doen om niet te zien dat onze planeet in groter gevaar verkeert dan we ooit eerder gezien, vastgelegd of ervaren hebben. Extreem weer is niets nieuws, maar het is alarmerend als het steeds vaker voorkomt en heviger wordt.

Het nieuws over natuurrampen komt in zo'n sneltreinvaart op me af dat ik er elke week, misschien wel elke dag, één verwacht. Het constant doorsijpelen van vreselijk nieuws begint bijna normaal te worden of op zijn minst verdovend. Ik kijk naar het journaal, zonder het echt te zien. Ik kijk hoofdschuddend naar nieuws over een modderstroom of een brand die een dorp verwoest, terwijl het eigenlijk ondraaglijk is, en dus wend ik mijn hoofd af. Niet omdat het me niet kan schelen, maar omdat ik er niets aan kan veranderen. Althans, dat deed ik totdat de mensen die je in dit boek leert kennen me lieten inzien dat ik er wel degelijk mee verbonden ben en er wel degelijk iets aan gedaan wordt, en dat ik daaraan kan bijdragen.

Misschien is de klimaatcrisis voor jou een ver-van-mijn-bed-show, iets wat anderen overkomt. Iets wat pas in de toekomst gebeurt, waardoor we nog genoeg tijd hebben om het te veranderen. Misschien denk je dat je wanhopig wordt of dat het je verlamt als je de pijn van de rest van de wereld toelaat. Want hoe kun je ooit 's ochtends nog uit je bed komen als je de pijn en het verlies zou voelen die wij elkaar, talloze niet-menselijke wezens en de planeet aandoen, ook al weten we inmiddels beter? Misschien denk je of hoop je dat iemand anders het oplost door op het laatste moment aan te komen zetten met een technologisch hoogstandje of heel charismatisch op zijn witte paard te verschijnen waardoor iedereen opeens mee wil doen. Charismatische leiders en technische innovaties kunnen weliswaar helpen, maar zijn niet voldoende om ons te redden.

Velen van ons doen wat we kunnen en waartoe we individueel toe worden aangezet; we recylen, stemmen op pro-milieukandidaten,

plaatsen zonnepanelen of kopen een elektrische auto als we ons dat kunnen veroorloven. Om vervolgens verbaasd en teleurgesteld te zijn als we horen, vaak van mensen met de beste bedoelingen, dat individuele acties geen verschil maken. We gaan door met recycelen, vermijden het gebruik van plastic rietjes, maar de waarheid over de klimaatnood blijft ons achtervolgen. We voelen ons nietig vergeleken bij stijgende zeespiegels en smeltende poolijskappen. Maar het is niet zo dat de ontoereikendheid van onze individuele inspanningen inhoudt dat we net zo goed niets kunnen doen. We moeten leren om met elkaar in gesprek te gaan over de klimaatcrisis, ook al vinden we het misschien geen leuk gespreksonderwerp.

Greta zei tegen de Dalai Lama: ‘Het was en is mijn ervaring dat er een enorm gebrek aan kennis is over waar de klimaatcrisis écht over gaat en de gevaren die daardoor ontstaan, en dat we daar als maatschappij te weinig aandacht aan besteden. De discussies die gevoerd worden zijn niet breed genoeg. Dit komt voornamelijk doordat de wetenschap niet voldoende betrokken wordt.’ Uit onderzoek blijkt dat de meesten van ons wel geschrokken of bezorgd zijn, maar dat we niet over de klimaatcrisis praten; misschien omdat we denken dat we er niet voldoende van afweten en bang zijn om ons erin te verdiepen, bang voor wat we dan te weten komen; misschien omdat we genoeg weten maar te bang te zijn om het hardop te zeggen en we het liever wegdrukken. Misschien voelt het te ongemakkelijk. Hoe meer we weten, hoe meer het een sociaal onaanvaardbaar taboe lijkt. Ik weet dat ik niet de enige ben die het er ‘liever niet over heeft’.

Nadat ik voor het eerst hoorde over klimaatverandering ging ik lange tijd op oude voet verder met mijn leven. Ik deed mijn best een fatsoenlijk mens te zijn, droeg mijn steentje bij om goed te doen en hield vast aan het oude. Toen werd Barry Hershey, een Mind & Life-collega en filmmaker, getroffen door de kracht van feedbacklussen – processen waarbij het verwarmen van de planeet leidt tot

verdere stijging van de temperatuur – en hij besloot om er een serie korte filmpjes over te maken. Zijn uitleg over de filmpjes raakte me, en ik wilde dat Mind & Life betrokken zou worden bij de presentatie. In januari 2021 bedachten we hoe we dit konden aanpakken, met het idee dat de Dalai Lama en Greta erbij betrokken zouden worden. Zijne Heiligheid was 35 jaar geleden mede-oprichter van het Mind & Life Institute en is altijd betrokken gebleven bij het werk van onze organisatie. Hij wilde graag een livegesprek met Greta voeren. We hadden geen idee of ze dat wilde, maar gezien de kwaliteit van de films, de kans om de Dalai Lama te ontmoeten en het potentieel om met de ontmoeting miljoenen mensen te bereiken, besloten we een poging te wagen.

Met haar in contact komen was echter nogal een uitdaging. Na niet erg succesvolle pogingen om haar te bereiken via tussenpersonen kwamen we erachter dat de Dalai Lama haar die brief had geschreven, en we hoopten dat haar hieraan herinneren ertoe zou leiden dat ze ‘ja’ zou zeggen. Alle betrokkenen bij de planning van het programma wachtten gespannen af terwijl de tijd verstreek. November ging over in december. Toen, minder dan een maand voor het evenement, zegde Greta toe. We haalden allemaal opgelucht adem! Tijdens de feestdagen werkten we door om alle details van het evenement te regelen.

Toen de Dalai Lama in 1987 meewerkte aan de eerste Dialoog van Mind & Life, had hij al meer dan vijftig jaar van zijn opmerkelijke leven achter de rug. Hij werd in 1935 geboren in een boerenfamilie in de Tibetaanse regio Amdo, en herinnert zich het Tibet waarin hij opgroeide als een ‘natuurparadijs’ (‘zonder overdrijven’).² Hij weet nog hoe hij als vierjarig jongetje van Taktser, zijn geboorteplaats in Tibet, naar de hoofdstad, Lhasa, verhuisde, waar hij formeel werd uitgeroepen tot Dalai Lama. Hij herinnert zich in het bijzonder hoe hij onderweg werd betoverd door de wilde dieren die hij tegenkwam: ‘Immense kuddes *kiangs* (wilde ezels) en

drongs (wilde jaks) die over de prairies zwierven. Zo nu en dan vingen we ook een glimp op van *gowa*, schuwe Tibetaanse gazelles, of *shawachukar*, het witliphert, of van *tsoe*, onze majestueuze antilope. Ik herinner me ook mijn fascinatie voor de kleine *chibi*, fluithazen, die samenschoolden op grasland. Allemaal even zachtvaardig. Ik keek graag naar de vogels: statige *gho* (baardgieren) die hoog boven de kloosters zweefden of neerstreken in de bergen; de kuddes *nangbar* (geiten) en zo nu en dan, 's avonds, de roep van de *wookpa* (ransuil).⁷ Hij herinnert zich dat je je zelfs in Lhasa niet afgezonderd van de natuur voelde.³

Twintig jaar na zijn idyllische jeugdreis werd de Dalai Lama in 1959 als jongvolwassene zijn land uit gezet. Tibetanen die een bezoek aan hun land hebben gebracht vertellen hem over de verwoestingen die ze er aantreffen: opvallend veel minder wilde dieren en met de grond gelijkgemaakte bossen ('zo kaal als het hoofd van een monnik', aldus de Dalai Lama).⁴ Hij is zich al lang bewust van het verband tussen deze ontbossing aan de oevers van vele grote rivieren in Azië en overstromingen zoals in Bangladesh. Een jaar of vijftien geleden liet een Chinese ecooloog hem kennismaken met het voorstel om het Tibetaans Plateau voortaan de Derde Pool te noemen.⁵ Het is een enorme, belangrijke ijsvlakte die, net als het noordpoolgebied en Antarctica, zoveel sneller opwarmt dan de rest van de wereld dat we er beter mee om moeten gaan en haar moeten beschermen.

De Dalai Lama leidt al meer dan zestig jaar zijn volk in ballingschap. Vluchtelingen die werden gedwongen om alles achter te laten, net als vele klimaatvluchtelingen nu. Inmiddels zijn al heel veel mensen verdreven van de tot woestijn verworpen grond, en in 2050 zullen dat er naar verwachting 200 miljoen zijn (hoewel sommige schattingen uitgaan van een miljard).⁶ Door het verhaal dat Zijne Heiligheid vertelt, en het leven dat hij zo moedig en mooi heeft geleefd, kunnen we leren hoe we met een dergelijk verlies moeten omgaan en hoe we onze menselijkheid kunnen be-

houden in moeilijke tijden van trauma en wanhoop. De Dalai Lama kreeg in 1989 de Nobelprijs. Het was de eerste keer dat de prijs naar iemand ging die zich inzet voor het milieu.

‘Ik woonde tot mijn vierentwintigste in Tibet,’ zei hij tijdens een milieutop in 2013, ‘en toen we destijds over een rivier of beek voeren, vonden we dat altijd heerlijk. Pas toen ik in India was hoorde ik voor het eerst dat je het water niet kunt drinken, wat mij echt verbaasde. Ik ontdekte toen dat water dat er eruitziet als water vaak sterk vervuild is. Vissen en andere waterdieren overleven er m met moeite in. Maar ik herinner me ook die keer in Stockholm, waar een rivier dwars door het centrum loopt, en mijn vrienden vertelden dat vissen in die rivier waren teruggekeerd omdat er veel tegen vervuiling was gedaan. Er staan weliswaar nog steeds fabrieken, maar die vervuilen het water niet meer, zodat sommige vissen die waren verdwenen terugkeerden. Toen werd mijn belangstelling voor milieukwesties gewekt.’⁷

Stockholm! Dat vind ik een leuk toeval, nu hij tegenover Greta zit.

Midden in de nacht opstaan. Een opoffering, zoals veel van haar werk. Een week voordat ze de Dalai Lama ontmoette, vierde Greta haar achttiende verjaardag. De maandag erop zou ze na lange tijd weer naar school gaan. In interviews en verklaringen maakt ze vaak duidelijk dat ze liever op school zou zitten, maar dat ze haar opleiding en jeugd opoffert om volwassenen wakker te schudden. Niet zodat zij ‘vertellen wat jullie politiek mogelijk achten in de samenleving die jullie hebben gecreëerd,’ zoals ze tegen het Britse parlement zei, ‘maar zodat jullie meningsverschillen bijleggen en jullie gaan handelen zoals jullie dat in een crisis zouden doen. Wij, kinderen, doen dit omdat we onze hoop en dromen terug willen.’⁸

We boden onze excuses aan voor het verstoren van haar slaap.

Tijdens het plannen voor wat ik ‘Het Gesprek’ ben gaan noemen, heb ik veel nagedacht over het contrast tussen de verschil-

lende achtergronden van deze leiders van de klimaatbeweging. De Dalai Lama werd geboren in een premodern Tibet en heeft in zijn leven enorm veel technologische ontwikkelingen meegemaakt. Greta is een kind uit het stedelijke, industriële, postmoderne Zweden. Ze is geboren in 2003 – hetzelfde jaar waarin de mobiele telefoon met ingebouwde camera geïntroduceerd werd – en heeft als kind van de generatie Z de twintigste eeuw niet meegemaakt. Zoals zovelen van haar leeftijd voelt ze zich thuis in social media (ze heeft op het moment van schrijven meer dan 5 miljoen volgers op Twitter) en gebruikt haar volgers om het gesprek over het klimaat wereldwijd op gang te houden. Maar zelfs in Greta's relatief korte leven zag ze in haar thuisland het klimaat aangetast worden, vergelijkbaar met wat er gebeurt op het Tibetaans Plateau. Een zesde deel van Zweden ligt ten noorden van de poolcirkel. Greta is met haar vader hier geweest, in hun elektrische auto, om te zien hoe de alpiene zone krimpt, waardoor de dieren die er leven steeds hoger en hoger moeten gaan, tot ze nergens meer naartoe kunnen.⁹ Van de wetenschappers die deze veranderingen meten kreeg ze te horen hoe snel de veranderingen plaatsvinden.

Het Gesprek werd een steeds omvangrijker project, en als baas van Mind & Life kreeg ik er de verantwoordelijkheid voor. In dit proces werden de feedbacklussen en de klimaatcrisis zaken die ik niet meer kon of wilde negeren.

Zoals vaker het geval is met projecten waarvoor de Dalai Lama zich inzet, moesten we veel voor elkaar zien te krijgen. Bovendien viel er genoeg over Het Gesprek te zeggen. Er waren ook klimaatwetenschappers bij aanwezig om vragen te beantwoorden van deze twee onverschrokken nieuwsgierige mensen en om uitleg te geven aan iedereen die luisterde. Ik kan niet wachten om hen aan jullie voor te stellen. Ik laat je in dit boek kennismaken met permafrostexpert Susan (Sue) Natali, vijfvoudig hoofdauteur van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)-rapport William (Bill) Moomaw en veel van hun collega's (die ook hun

medewerking verleenden aan de films van Barry Hershey). Zoals Greta tijdens deze bijeenkomst zei, terwijl ze Barry roemde om zijn documentaire instincten: 'We kunnen de klimaatcrisis niet oplossen zonder het begrijpen en acht slaan op de feedbacklussen. Dat is dus een cruciale stap.' De films staan online, met ondertitels in meer dan twintig talen, en je kunt ze gratis bekijken (www.feedbackloopsclimate.com).

Maar naast de geboden kans om meer te weten te komen over de feedbacklussen, gebeurde er die dag nog iets anders (of die nacht, afhankelijk van jouw tijdzone). Het feit alleen al dat Zijne Heiligheid de Dalai Lama en Greta Thunberg zich in dezelfde kamer bevonden, pratend over de grootste uitdaging waarvoor de mens ooit heeft gestaan, bracht licht in de duisternis. Toen ik mijn angst iets voelde afnemen, realiseerde ik me voor het eerst dat ik het wilde. Ik wilde deel uitmaken van Het Gesprek. En ik wilde dat anderen zich bij ons aansloten.

Dit boek is mijn uitnodiging aan jou om mee te doen met Greta, de Dalai Lama en een aantal andere bezorgde mensen en over een toekomst te praten om van te houden in plaats van te vrezen. Zoals Greta tegen de Dalai Lama zei: 'Hoewel we qua leeftijd en veel andere dingen misschien erg anders zijn, hebben we hetzelfde doel. We hebben een gemeenschappelijk doel en dat is het leven op de planeet en de mensheid te beschermen.' Dat doel heeft toch iedereen? Laten we bespreken wat ervoor nodig is om dit te bewerkstelligen.

Er zijn altijd mensen geweest die bereid zijn om schijnbaar onmogelijke stappen te zetten en hun eigen welzijn te riskeren ten gunste van anderen. Ze zien iemand lijden, zien onrechtvaardigheid of gevaar en snellen erop af om alarm te slaan of anderen te redden. Ze deinzen niet terug voor structurele barrières, uitdagingen of tegenvallers, laat staan voor een gevoel van sociaal ongemak. Dit zijn onze helden, onze heiligen, onze leiders die integer en

dapper genoeg zijn om de toestand onder ogen te zien en degenen aan te spreken die ons kwaad willen doen. Boeddhisten noemen zo iemand bodhisattva's: mensen die ergens de ware aard van blootleggen en bereid zijn om er alles aan te doen om andere wezens niet te laten lijden. Ze laten je nooit in de steek. Als we hun verhalen horen of hen aan het werk zien, ontroert ons dat. Volgens het boeddhisme zijn we van nature allemaal bodhisattva's, worden we allemaal geboren met het vermogen om te handelen uit medeleven. Het is niet de vraag wat de Dalai Lama, Greta Thunberg, Sue Natali of Bill Moomaw zou doen. De vraag is wat ik doe. Wat doe jij? Wat doen wij?

Greta, de Dalai Lama en de wetenschappers vertegenwoordigen alles wat we nodig hebben om deze onderwerpen aan te kaarten. Om met Greta's woorden te spreken: 'We beschikken al over alle benodigde feiten en oplossingen.'¹⁰ Of, zoals de Dalai Lama die bewuste dag zei: 'Onze manier van denken moet zich heroriënteren' – iets wat hij zijn hele leven al zegt over veranderingen die beginnen door iets met andere ogen te zien, zodat we niet zien wat we willen zien. Daarom hebben mensen die alleen maar over Het Gesprek gehoord hebben al een beter gevoel over de wereld, gewoon omdat ze weten dat het heeft plaatsgevonden.

Dankzij de enorme bergen werk die de wetenschap heeft verzet, kunnen we nu niet langer onze kop in het zand steken. Gelukkig laat de wetenschap ons ook steeds duidelijker zien dat we gezamenlijk actie moeten ondernemen om deze uitdaging het hoofd te bieden. De Dalai Lama doet een beroep op ons collectieve bewustzijn om ons nu in te zetten voor toekomstige generaties, door ons bewuster te zijn van onderlinge verbondenheid en van het welzijn van alle wezens waarmee we deze fragiele blauwe planeet delen. Greta, en iedereen die zich bij haar heeft aangesloten, zegt, gesteund door de wetenschap: oké. We gaan het dóén. Laten we alles doen voor een toekomst om van te houden.